

УДК 002:001.814:025.5

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.179418>

Інна Агалець, кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу наукової реферативної
та аналітичної інформації у сфері освіти
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ ЗАСОБАМИ АНОТУВАННЯ Й РЕФЕРУВАННЯ

У статті висвітлено питання теоретичного обґрунтування аспектів проблеми формування теорії і практики з анотування й реферування наукових текстів як значимих елементів інформаційного супроводу професійної мобільності фахівця. Наведено основні інформаційні складові анотації, реферату та приклади слів-маркерів. Відмічено, що аналітико-синтетичне опрацювання інформації потребує сформованості двох взаємопов'язаних умінь – аналізувати текст за композиційно-сисловою структурою та подавати здобуту інформацію в стислій формі відповідно до вимог різних жанрів писемної продукції.

Ключові слова: анотування; реферування; інформаційний супровід; аналітико-синтетичне згорання інформації; професійна мобільність; наукові тексти.

Лит. 11.

Inna Ahalets, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Senior Researcher of the Scientific Abstracts and Analytical Information in Education Department of the State Scientific-Pedagogical Library of Ukraine named after Vasyl Sukhomlynskiy

INFORMATION SUPPORT OF THE PROFESSIONAL MOBILITY OF SPECIALIST BY ANNOTATION AND REFERATION MEANS

The theory and practice from annotating and summarizing scientific texts as important elements of specialist substantiation information support certain theoretical aspects specialist's professional mobility problem formation was covered at the article. The author notes that the future scholars' educational process main place should be occupied with training in annotating and summarizing professional-oriented texts. The regarding the publication of the results of scientific and practical activities of each specialist task is determined. An annotation and summarization are considered as processes of analytical-synthetic information coagulation. The attention is paid on the annotation and abstract functions. The basic informational components of annotations, essays and examples of the most frequently used marker words are shown. It is noted that the specificity of working with scientific text arises from the task to carry out analytical-synthetic processing of textual information in the most efficient way, which in turn requires the formation of two interrelated skills – analyze the text with a compositional semantic structure and present the received information in a concise with the requirements of various genres of written production. The obtained information product in the form of concentrated information can be effectively used by the user-researcher. The systematic analytic-synthetic textual information processing and the specialist's creative research abilities forming and development the position is upheld.

The successful possession of the means of annotation and summarization as a process of analytical and synthetic information processing will allow you to professionally generalize the working material; determine the necessary amount of information for further professional activity providing a constructive approach to the performance of the theoretical and applied research tasks and is a significant element of information support of professional mobility of specialist as conclusions are formulated.

Keywords: an annotation; summarization; professional mobility; an informational support; analytical-synthetic information coagulation; scientific texts.

Постановка проблеми. Розвиток самостійної, незалежної, демократичної української держави та реформування системи освіти передбачають високий професійний рівень сучасного фахівця, досконале володіння відповідними компетентностями. Тому сьогодні досить актуальною є професійна підготовка фахівців із різних галузей, в основу якої закладено швидке оновлення наукових знань, невпинне зростання обсягу професійної фахової інформації,

а з цим й затвердження нових державних стандартів освіти, створення нових навчальних планів і програм та їх навчально-методичне забезпечення. Звідси й виникає необхідність по-новому розглянути специфіку професійної підготовки фахівців, їх мобільності як одного із ключових принципів формування освітніх просторів вищої освіти і дослідницької діяльності країн Європи, що дає можливість їм бути соціально активними, конкурентоспроможними, професійно-

компетентними, здатними до саморозвитку й модернізації власної діяльності.

Сучасні вимоги до підвищення рівня професійності – відображають потреби та інтереси кожної людини, а отже сприяють постійному зростанню її особистісної й професійної компетентності як основи самореалізації в суспільстві й успішної організації власного життя. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми сприяє значна кількість джерел, що становлять науково-інформаційну базу закладів освіти й наукових установ. На сучасному етапі розвитку суспільства інформація набуває ознак стратегічного продукту і стає одним із різновидів експорту [6]. Вміння працювати з інформацією є передумовою успіху в усіх галузях життєдіяльності людини. Мета такої діяльності полягає у багатоаспектному пошуку необхідних джерел, аналізі і синтезі даних, їх опрацюванні та трансформації пасивної інформації в активну.

Організація і проведення досліджень мають певну залежність від змісту й характеру залучених джерел, серед яких провідна роль належить літературним матеріалам та науковим документам, зокрема первинним, що містять безпосередні результати наукових досліджень, і вторинним, до яких належать ті, що є результатом аналітико-синтетичної переробки первинної інформації. Таким чином, інтелектуальна діяльність майбутнього фахівця в першу чергу передбачає роботу з науковими джерелами, які різняться за формами й жанрами. Зазначимо, що пошук літератури зазвичай розпочинається з вивчення сигнальної інформації (вторинний науковий документ) як оперативного повідомлення про нові публікації за профілем, що цікавить та можливість отримання доступу до них.

З огляду на досліджувану проблему, важливо наголосити на тому, що чільне місце в освітньому процесі майбутніх фахівців-науковців має посідати навчання анутованих й реферуваних професійно-орієнтованих текстів, що є важливим чинником інформаційного супроводу професійної мобільності, яка передбачає володіння системою узагальнених професійних прийомів і вміння ефективно їх використовувати. Тож перед кожним фахівцем постає завдання оприлюднення результатів науково-практичної діяльності, у тому числі змісту матеріалів конспекту, реферату, наукової доповіді, статті, навчальної програми, посібника, монографії, автореферату, дисертації тощо. Окрім того, як навчальна, так і науково-педагогічна робота передбачають опрацювання й опанування інформації, оскільки кожен фахівець має бути обізнаним з досягненнями сучасної науки

й постійно оновлювати власний інтелектуально-прикладний багаж знань і умінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналітичний огляд досліджень з порушеної проблеми засвідчує її актуальність для інформаційного супроводу професійної мобільності, оскільки анутованню й реферуванню текстів майбутніми фахівцями – випускниками закладів вищої педагогічної освіти, на наш погляд, приділяється недостатня увага, хоча визначена проблема є предметом наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених (І. Демуз, О. Зеліковська, Ю. Ковальова, О. Коновалова, В. Лутовинова, А. Новікова, Г. Онуфрієнко, С. Харицька, Т. Ємельянова, Е. Чуйкова, Н. Шрамкова та ін.). Результати власних наукових спостережень також доводять, що студенти не сприймають анутовання й реферування як важливий вид діяльності, а тому відводять на нього менше уваги і часу, ніж того потребує цей аспект освітньої діяльності.

Мета статті полягає в обґрунтуванні різних аспектів проблеми формування теорії і практики з анутовання й реферування наукових текстів як значимих елементів інформаційного супроводу професійної мобільності фахівця.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації суспільних відносин збільшується потік науково-технічної інформації, що становлять наукову (монографії, наукові статті, доповіді, повідомлення, тези), науково-популярну (наукові праці, що представлені в нефахових виданнях), науково-навчальну (підручники, посібники, навчально-методичні матеріали), науково-публіцистичну літературу (літературно-критичні статті, огляди, рецензії тощо), зростає потреба у володінні кожним фахівцем таким елементом інформаційного супроводу професійної мобільності, як аналітико-синтетичне згортання інформації.

Інформаційний супровід професійної мобільності фахівців забезпечується засобами анутовання й реферування. Їх призначення – оперативне повідомлення фахівців тієї чи іншої галузі про нові публікації у наукових джерелах. Водночас вони слугують інструментом для ретроспективного пошуку наукових документів з відповідних галузей знань (суспільних, природничих і технічних наук, економіки, промисловості, нові винаходи та методи виробництва тощо), що цікавлять користувача-дослідника.

Зважаючи на значення анотації й реферату як різновидів наукової роботи, розглянемо ці види діяльності як процеси аналітико-синтетичного згортання інформації.

Д. Стеченко, О. Чмир, співавтори підручника “Методологія наукових досліджень”, характеризують поняття “анотація” як таке, що походить від лат. *annotation* – зауваження і визначають його як коротку характеристику книжки, статті або рукопису, в яких викладається зміст першоджерела, перелік ключових питань і дається його оцінка [10, 71]. Анотації властиві наступні функції: пошукова (практична реалізація якої пов’язана з установленням місцезнаходженням документа), комунікативна (може реалізовуватись шляхом інформування дослідника невідомих йому документів) й функція оцінювання (передбачає позитивну чи негативну рекомендацію певного документа) [3].

Методичний посібник “Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації” висвітлює основні інформаційні складові анотації, до яких належать: основна тема, проблема, мета та результати роботи; відомості про те, яку нову інформацію містить даний документ порівняно з іншими, спільними за тематикою й цільовим призначенням: дані про автора документа, повідомлення про належність автора до держави (на документи, перекладені з інших мов), обґрунтування особливостей (переваги) документа, що анутується, запозичені з інших матеріалів (рецензій, оглядів, відгуків тощо); інформацію щодо змін заголовка або авторського колективу чи року випуску видання (перевидання); рік, з якого розпочато випуск багатотомного видання [2, 9].

За висновками досліджень науковців-практиків, анутовання є поширеним технологічним процесом, який широко застосовується в усіх видах інформаційної діяльності, що передбачає скорочення фізичного обсягу первинного документа із збереженням його основного змісту, тобто є узагальненою стислою характеристикою змісту анованого джерела. У такому тексті використовують особливі словосполучення, наприклад, автор висвітлює ..., у статті повно (детально) розглянуто проблеми ..., розглянуто питання ..., узагальнені ... та ін. Окрім того, анотація містить відповідь на запитання, про що йдеться в науковому джерелі, вона сприяє у складанні попереднього уявлення про публікацію на рівні узагальнених понять, суджень та оцінок, допомагає у систематизації потрібної інформації.

На думку визнаного науковця Г. Онуфрієнко, “Набувши досвіду композиційно-змістового аналізу наукового тексту кожен може і має розвинути навички анутовання, реферування, рецензування наукової літератури зі спеціальності у відповідності до вимог нормативних документів.

Анотування й реферування наукових джерел важливий чинник професійної підготовки в системі самоосвіти” [9, 130].

Іншим видом аналітико-синтетичної переробки інформації наукового джерела є реферування джерела або джерел, результатом якої є реферат. Підготовка друкованих реферативних документів потребує чіткого визначення поняття “реферат” й дотримання технологічної послідовності роботи над ним.

Так, у довідниково-аналітичній праці “Енциклопедія освіти” її автори поняття реферат інтерпретують як “<...> (лат. *referat*, від *refero* – доповідаю) – 1) короткий виклад у письмовому вигляді або у формі публічного виступу основних положень учення, дослідження, наукові праці, книги, повідомлення про підсумки дослідження наукової проблеми; 2) доповідь на певну тему, що містить огляд джерел. Як правило, реферат має науково-інформаційне призначення” [4, 773].

Г. Онуфрієнко слушно зауважує: “<...> реферат відповідає на запитання, що саме нового й суттєвого є в першоджерелі, і висвітлює основний його зміст, нову проблемну інформацію” [9, 184]. Інакше кажучи, призначення реферату – це відображення основних фактичних відомостей й висновків первинного документа.

Доречно звернути увагу на функції реферату, а саме: *інформативну* (завдяки поданню цілісної інформації про зміст документа відсутня потреба у читанні його повного тексту), *пошукову* (використовується в інформаційно-пошукових системах для пошуку матеріалів), *індикативну* (надання у мінімальному обсязі інформації про невідомі документи з характеристикою їх основних змістових ознак), *довідкову* (представлення конкретних відомостей), *комунікативну* (дає можливість отримати інформацію про напрямки, проблеми, питання, результати наукових досліджень тощо), *сигнальну* (повідомлення про публікацію, надходження до фонду нових документів), *прогностичну* (виокремлюється в процесі аналізу змісту рефератів основного потоку документів з метою визначення нових напрямів і проблем досліджень, прогнозування розвитку тощо) [7].

Композиційно текст реферату, як правило, складається з трьох логічно пов’язаних частин: вступної (розглядають значення та стислу історію питання, взаємозв’язок із суміжними галузями, визначають читацьке призначення), основної (описової), текст реферативного огляду – послідовний логічно пов’язаний виклад фактичних даних про нові досягнення науки і практики. Реферування наукових текстів передбачає

використання специфічного набору слів-маркерів, що характеризують аспект змісту матеріалу, наприклад такі: висвітлено аналіз підходів ..., розглянуто основні напрями ..., акцентовано увагу на ..., зазначено ..., досліджено ..., окреслено основні ..., схарактеризовано комплекс ..., обумовлено успіх ..., констатовано, що За потреби реферативний огляд ілюструють фотографіями, графіками, діаграмами, кресленнями, таблицями та схемами. У висновках подають порівняльний підсумок головних положень та відомостей огляду, але без їх критичної оцінки. Заключну частину реферативного огляду завершує список послідовно використаних джерел самого огляду [11].

За висновками дослідників-практиків, реферативне читання наукових джерел за фахом є обов'язковим у процесі підготовки наукових досліджень у закладах освіти і наукових установах. Таким чином, навички реферування допомагають опрацювати на якісному рівні та в зазначених обсягах необхідні наукові джерела. "Систематична робота з науково-навчальною літературою відшліфовує вміння щодо сприйняття, утримання й поновлення інформації, змістової і мовної компресії тексту джерела та активно розвиває навички писемного мовлення" [9, 21 – 22]. Здобуття знань шляхом самостійного опрацювання текстів ґрунтується на комплексі взаємопов'язаних умінь: спроможності ефективно визначати й формулювати основну проблематику тексту-джерела, здійснювати смисловий і структурно-інформаційний аналіз тексту, стисло подавати інформацію тексту за деталізованим планом, відшукувати додаткову, побічну інформацію і відокремлювати її від головної, здійснювати поєднання інформації щодо різновиду джерел (за допомогою порядку слів, абзаців і відповідних засобів зв'язку тексту), "згорнути" ("пакувати") інформацію тексту до рівня головної різними способами (синтаксична конденсація, вилучення зайвої інформації та скорочення слів, речень, виразів, смислових фрагментів тощо), вводити елементи опису тексту-джерела до продукowanego тексту та об'єднувати в ньому всі його компоненти [9, 21 – 22]. Зауважимо, що на відміну від вимог жанру наукової статті, реферат не передбачає суворої ґрунтовності викладу розгорнутих доведень, міркувань, порівнянь, оцінок, оскільки все це є дієвим засобом переконання дослідника з метою забезпечення функції стислого повідомлення, окреслення основних тез дослідження. Виявлено, що реферати не складають на стандарти, технічні умови,

інструкції, преїскуранти, каталоги обладнання, довідкові видання, до складу яких входять енциклопедії, словники та довідники, інформаційні й бібліографічні матеріали тощо. На наведені видання, як правило, складають анотації [8, 13].

Отже, специфіка роботи з науковим текстом впливає з об'єктивного завдання – здійснювати в найбільш ефективний спосіб аналітико-синтетичну переробку текстової інформації, що, своєю чергою, потребує сформованості двох взаємопов'язаних умінь: аналізувати текст за композиційно-смисловою структурою, подавати здобуту інформацію в стислій формі відповідно до вимог різних жанрів писемної продукції. Отриманий інформаційний продукт надасть користувачу-досліднику концентровану інформацію. Систематичне здійснення такої діяльності сприятиме формуванню й подальшому розвитку творчих здібностей для виконання різних за спрямуванням наукових досліджень, що набуває значення вагомого елемента інформаційного супроводу професійної мобільності фахівця.

Нами обстоюється позиція про те, що надійними помічниками кожного, хто починає пошук та опрацювання (прикладі її аналітико-синтетичного згортання) потрібної для досягнення дослідницької мети інформації, можуть стати інформаційні видання, які містять відомості про опубліковані й неопубліковані праці, ідеї та факти, новизну поданої інформації, наявність довідкового апарату, наприклад, довідкове видання [1], оглядове видання [5] тощо. Такі інформаційні видання в Україні створюють інститути, центри науково-технічної та економічної інформації, бібліотечно-інформаційні установи національного державного або регіонального рівня, які обслуговують різні сфери життєдіяльності людини.

Висновки з даного дослідження. Успішне володіння ефективними методиками й сучасними технологіями анотування й реферування як процесом аналітико-синтетичного опрацювання інформації дозволить майбутнім фахівцям професійно узагальнювати робочий матеріал та визначати необхідний обсяг інформації для подальшої професійної діяльності, що забезпечує конструктивний підхід до виконання поставлених завдань теоретико-прикладних досліджень та є значимим елементом інформаційного супроводу професійної мобільності фахівця.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні досвіду роботи зарубіжних учених-практиків з напрямку аналітико-синтетичного згортання інформації наукових текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичний вісник у сфері освіти і науки : довід. бюл. Вип. 8 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2018. 61 с. До 100-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/Analitichnuy_visnuk_2018-8.pdf (дата звернення: 30.10.2018).

2. Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / авт.-уклад. В. І. Лутовинова. Харків, 2003. 44 с.

3. Демуз І. О. Аналітико-синтетична переробка документної інформації : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Переяслав-Хмельницький : Домбровська Я. М., 2016. 172 с.

4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ, 2008. 1040 с.

5. Інноваційний розвиток освіти в Україні й зарубіжжі в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних процесів : огляд. вид. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; авт.-упоряд.: Селецький А. В., Кравченко С. М., Агалець І. О. та ін. Київ, 2019. 155 с. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/overview_edition_2019.pdf (дата звернення: 03.06.2019).

6. Кудин В. А. Электронные средства информации (ЭСМИ), воспитание и образование. *Педагогика толерантности*. 2002. № 1. С. 74–99.

7. Леонов В. П. Реферирование и аннотирование научно-технической литературы. Новосибирск, 1986. 176 с.

8. Лутовинова В. І. Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практ. посіб. Київ, 2007. 72 с.

9. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алгоритмічними приписами. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ, 2009. 392 с.

10. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ, 2007. 317 с.

11. Яценко О. М. Укладання оглядових документів : практ. посіб. Київ, 2011. 84 с. : табл.

REFERENCES

1. Analytichnyi visnyk u sferi osvity i nauky : dovid. biul. [An analytical bulletin in the field of education and science]. NAPS of Ukraine, State Volodymyr Sukhomlynskiy Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. Kyiv, 2018. 61 p. Available at: http://dnpb.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/08/Analitichnuy_visnuk_2018-8.pdf (Accessed 30 Oct.2014). [in Ukrainian].

2. Anotuvannia yak protses analityko-syntetychnoi

pererobky informatsii : metod. posib. [An annotation as a process of analytical and synthetic processing of information: a manual]. (Ed.) V. I. Lutovynova. Kharkiv, 2003. 44 p. [in Ukrainian].

3. Demuz, I. O. (2016). *Analitiko-syntetychna pererobka dokumentnoi informatsii* : navch.-metod. posib. dlia samost. vuvch. dystsypliny [An analytical and synthetic processing of documentary information: a training manual for independent study of a discipline]. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 172 p. [in Ukrainian].

4. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education]. Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; (Ed.) V. H. Kremen. Kyiv, 2008. 1040 p. [in Ukrainian].

5. Innovatsiinyi rozvytok osvity v Ukraini y zarubizhzhii v umovakh yevrointehratsiinykh ta hlobalizatsiinykh protsesiv : ohliad. vyd. [An innovative development of education in Ukraine and abroad in the context of European integration and globalization processes: an overview]. NAPS of Ukraine, State Volodymyr Sukhomlynskiy Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. (Eds.) Seletskyi A. V., Kravchenko S. M., Ahalets I. O. et al. Kyiv, 2019. 155 p. Available at: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/overview_edition_2019.pdf (Accessed 03 June 2019). [in Ukrainian].

6. Kudin, V. A. (2002). *Elektronnye sredstva informatsii (ESMY), vospitaniye i obrazovaniye* [Electronic media, upbringing and education]. Pedagogy of tolerance. No. 1, pp. 74–99. [in Russian].

7. Leonov, V. P. (1986). *Referirovaniye i annotirovaniye nauchno-tekhnicheskoi literatury* [Abstracting and annotation of scientific and technical literature]. Novosibirsk, 176 p. [in Russian].

8. Lutovynova, V. I. (2007). *Referuvannia yak protses mikroanalitichnoho zhortannia informatsii* : prakt. posib. [Abstracting as a process of micro analytical convolution: a practical guide]. Kyiv, 72 p. [in Ukrainian].

9. Onufriienko, H. S. (2009). *Naukovyi styl ukrainskoi movy* : navch. posib. z alhorytmichnymy prypysamy. 2-he vyd., pererob. ta dopov. [Scientific style of the Ukrainian language: a textbook with algorithmic instructions. The 2nd edition, revised and supplemented]. Kyiv, 392 p. [in Ukrainian].

10. Stechenko, D. M. & Chmyr, O. S. (2007). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen* : pidruchnyk. 2-he vyd., pererob. i dopov. [Research methodology: a textbook. The 2nd edition, revised and supplemented]. Kyiv, 317 p. [in Ukrainian].

11. Yatsenko, O. M. (2011). *Ukladannia ohliadovykh dokumentiv* : prakt. posib. [Preparation of survey documents: a practical guide]. Kyiv, 84 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.06.2019